

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО



МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ЩОДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
**«ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ
ЗЛОЧИННІСТЮ, КОРУПЦІЄЮ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇЇ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ»**
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 – «ПРАВО»
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

КРЕМЕНЧУК 2018

Методичні вказівки щодо семінарських занять і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Правові проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи щодо її попередження» для студентів денної та заочної форм навчання зі спеціальності 081 – «Право» освітнього ступеня «Магістр»

Укладач д. ю. н., доц., проф. І. І. Митрофанов

Рецензент к. ю. н., доц. С. О. Мазепа

Кафедра галузевих юридичних наук

Затверджено методичною радою Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Протокол № _____ від _____

Голова методичної ради _____ проф. В. В. Костін

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1 Теми та погодинний розклад лекції, семінарських занять і самостійної роботи.....	8
2 Перелік семінарських занять і самостійної роботи.....	11
Семінарське заняття № 1 Організована злочинність : ознаки, структура, різновид	11
Семінарське заняття № 2 Організована злочинність: тіньова економіка, корупція, транснаціональна злочинність вступ до проблеми.....	15
Семінарське заняття № 3 Економічна злочинність як складова соціальної реальності.....	18
Семінарське заняття № 4 Організована корупційна злочинність як загроза національній безпеці України.....	23
Семінарське заняття № 5 Корупція та нова антикорупційна політика України	26
Семінарське заняття № 6 Організація і діяльність суб'єктів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю	29
Семінарське заняття № 7 Міжнародне співробітництво у галузі боротьби з корупцією та тіньовою економікою	33
3 Питання до екзамену.....	53
4 Критерії оцінювання знань студентів.....	56
Список літератури.....	58

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Правові проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи щодо її попередження» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «магістр» зі спеціальності 081 «Право».

Реформування усіх сфер життя, яке відбувається після проголошення незалежності України потребує подальшого укріплення економічних рубежів, соціальних, культурних, ідеологічних сфер життя.

Саме на перехідному етапі, коли нова система ще остаточно не сформувалася суспільна небезпечність злочинних посягань у сфері економіки зростає. Тому зростає необхідність у таких умовах чіткої, узгодженої праці системи правових норм, з метою ефективної боротьби з корупцією та тіньовою економікою.

Значний вклад у вирішення цих проблем вносить дисципліна «Проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи їх попередження», яка займає важливе місце у реалізації освітньо – професійної програми підготовки магістрів за спеціальністю 081 «Право».

Головною **метою** навчальної дисципліни «Проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи їх попередження», є якісно новий рівень підготовки магістрів за спеціальністю 081 «Право» на етапі становлення України як правової держави.

Завдання вивчення курсу навчальної дисципліни «Проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи їх попередження» полягає у тому, щоб дати магістрам знання про правові й організаційні засади запобігання організованій злочинності, корупції, та тіньовій економіці, виявлення та припинення її проявів, захист і поновлення законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь.

Успішне засвоєння слухачами навчальної дисципліни «Проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи їх попередження» повинно базуватися на глибокому знанні важливих інститутів і положень теорії

держави та права : сутність права, його принципи, система права та законодавства, завдання та функції держави за сучасному етапі, дій норм у просторі, у часі, поняття та ознаки правових норм, їх види і структура, застосування норм права, правовідносини, поняття правопорушення та юридична відповідальність, кримінології: поняття та система злочинності, умови та причини злочинності в Україні, системи судових та правоохоронних органів, адміністративного права.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати :

– норми чинного законодавства та Конституції України, а також міжнародних пактів та угод. На підставі цього знання захищати законні права та інтереси громадян і свої власні. Також магістр повинен знати основи педагогічної діяльності та методику викладання; методику проведення наукових досліджень.

уміти :

– формулювати власні оцінки, позиції щодо ставлення до минулого, сучасного та майбутнього України; творчо підходити до складних, суперечливих проблем сучасної соціальної дійсності; аналізувати сучасні проблеми розвитку суспільства і виробляти власну життєву позицію; застосовувати досягнення національної та світової культури у вирішенні своїх професійних та життєвих завдань. Він зобов'язаний активно проводити в життя державну політику, володіти високими громадянськими і моральними якостями, відповідально відноситися до дорученої справи, захищати права людини і громадянина, інтереси держави

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 години / 4 кредити ECTS.

1 ТЕМИ ТА ПОГОДИННИЙ РОЗКЛАД ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ

ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	с	ін д	с. р.		л	п	с	ін д	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1 Організована й економічна злочинність												
Тема 1 Організована злочинність: тіньова економіка, корупція, транснаціональна злочинність вступ до проблеми	17	3	3	–	–	10	16,5	1	0,5	–	–	15
Тема 2 Організована злочинність: ознаки, структура, різновид	17	3	3	–	–	10	16,5	1	0,5	–	–	15
Тема 3 Економічна злочинність як складова соціальної реальності	17	3	3	–	–	10	16,5	1	0,5	–	–	15
Разом за змістовим модулем 1	51	9	9	–	–	30	49,5	3	1,5	–	–	45
Змістовий модуль 2 Корупційна злочинність та антикорупційна політика												
Тема 4 Організована корупційна злочинність як загроза національній безпеці України	17	3	3	–	–	12	16,5	1	0,5	–	–	15
Тема 5 Корупція та нова антикорупційна полі-	17	3	3	–	–	12	16,5	1	0,5	–	–	15

тика України												
Тема 6 Організація та діяльність суб'єктів по боротьбі з корупцією й організованою злочинністю	17	3	3	–	–	13	16,5	1	0,5	–	–	15
Тема 7 Міжнародне співробітництво у галузі боротьби з корупцією та тіньовою економікою	18	2	2	–	–	13	21	2	1	–	–	18
Разом за змістовим модулем 2	69	11	11	–	–	50	69,5	5	2,5	–	–	63
Усього годин :	120	20	20	–	–	80	120	8	4	–	–	108

2 ПЕРЕЛІК СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Семінарське заняття № 1

Тема Організована злочинність : ознаки, структура, різновид

Мета : розглянути поняття організованої злочинності, визначити ознаки, структуру та різновид злочинності.

Питання для обговорення

1. Суспільна небезпека організованої злочинності.
2. Ознаки організованої злочинності та її відмінність від інших видів злочинності.
3. Структура організованої злочинності : насильницькі злочини, злочини у сфері економічної діяльності, податкові злочини, злочини проти правосуддя, злочини проти суспільної безпеки, злочини проти здоров'я, злочини проти громадської безпеки та суспільної моралі, митні злочини.
4. Витоки отримання злочинними організаціями прибутків : незаконний обіг наркотичних засобів, торгівля зброєю, торгівля людьми тощо.
5. Види організованої злочинності за ступенем організації злочинних груп : стійка група; злочинна група; злочинне угруповання (співтовариство) (ст. 28 КК України).

Короткі теоретичні відомості

Організована злочинність – це складні кримінальні види діяльності, що здійснюються у широких масштабах організаціями й іншими групами, що мають внутрішню структуру, які отримують фінансову прибуток і забирають владу шляхом створення й експлуатації ринків незаконних товарів і послуг. Ці злочини часто виходять за межі державних кордонів. Розуміння організованої злочинності ще менше визначено, ніж насильницької, корисливої або економічної. В основі виділення організованої злочинності із загальної протиправної поведінки лежать характер і ступінь організованої взаємодії декількох злочинців між собою при здійсненні своєї пролонгованої діяльності. Часто організовану злочинність визначають і як процес раціональної реорганізації злочинного світу за аналогією із законною підприємницькою діяльністю на законних ринках. Така злочинна підприємницька діяльність, переслідуючи свої цілі, бере участь у таких незаконних видах діяльності, як

операції з незаконними товарами та послугами, монополізація ринку, використання корупції та залякування.

Феномен організованості стосується не тільки і не стільки здійснення конкретних діянь, скільки становлення самого злочинного формування, його існування та його кримінальної діяльності. Вчинення однакових або різних злочинів є відносно загальною справою організованих між собою суб'єктів (груп), кожен з яких має свої функціональні обов'язки, «права та повноваження». «Коза ностра» (італ. – «Наша справа») більш-менш точно відображає суть організованої злочинності.

Організована злочинність в Росії виникла у період здійснення демократичних і політичних реформ, починаючи з середини 80-х років минулого століття. Прояви (риси) організованості та професіоналізму властиві злочинності завжди (вони іманентні їй), але характер організованої вона набуває тоді, коли стає альтернативою державі. Іншими словами, злочинність стає організованою, коли починає виконувати ті функції, які зазвичай адресуються державі (наприклад, стягнення податків, забезпечення безпеки, справедливого вирішення конфліктів та ін.). Тому не випадково організовану злочинність називають «державою в державі».

Достатню «критичну масу», що виводить її на інституційний рівень, організована злочинність набирає тоді, коли вона отримує можливість «відмити» кошти, отримані у результаті кримінальної діяльності, й інвестувати злочинні доходи в легальний бізнес. Такої можливості не було у «тіньовиків» часів соціалізму, навіть у період правління Л. І. Брежнєва, коли діяльність «цеховиків», розкрадачів соціалістичної власності набула масштабного характеру.

Отримані ними у результаті вчинення злочинів кошти витрачалися в основному на особисте споживання або на придбання валютних цінностей, антикварітата і т. п. У всякому разі ці кошти не могли серйозно впливати на економічну систему СРСР, які не становили загрози економічній безпеці країни, а самі злочинці не виступали частиною офіційного радянського

істеблішменту. Навпаки, вони всіляко маскували, конспіруватися свою приватнопідприємницьку та комерційну діяльність, за яку з Кримінального кодексу 1960 р. їм загрожувала кримінальна відповідальність. Звичайно, починаючи з «відлиги» Хрущова, в країні стало з'являтися все більше заможних людей, у тому числі мали рахунки у зарубіжних банках, але вони були настільки невеликою групою, що говорити про проблему легалізації злочинних доходів у період «розвинутого соціалізму» немає ніяких серйозних підстав.

З середини 1980-х років ХХ століття в СРСР стали заохочуватися ліберальні процеси в економіці – були дозволені кооперативи і, таким чином, – започатковано легалізації приватнопідприємницької ініціативи. Дивним чином така політика збіглася за часом зі спробою ввести в країні щось на кшталт «сухого закону». В результаті в СРСР були створені сприятливі можливості для широкомасштабного накопичення кримінального капіталу (шляхом спекуляції спиртовмісної продукцією) та його легалізації (шляхом «відмивання» грошей в кооперативах).

На міжнародному семінарі ООН з питань боротьби з організованою злочинністю в Суздалі в 1991 році організована злочинність була визначена як «відносно масова сукупність стійких і керованих співтовариств злочинців, що займаються злочинами як промислом і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних засобів, як насильство, залякування, корупція та великомасштабні розкрадання». Організовану злочинність експерти ООН розділяють на декілька видів :

1. Мафіозні родини, існують за принципом ієрархії. Вони мають свої внутрішні правила життя, норми поведінки та відрізняються великою кількістю протиправних дій.

2. Професіонали. Члени таких організацій об'єднуються з метою виконання певного злочинного задуму. Організації такого роду непостійні та не мають такої жорсткої структури, як організації першого виду. До групи професіоналів відносять фальшивомонетників, формування займаються

крадіжками автомобілів, вимаганням і т. д. Склад професійної злочинної організації може постійно змінюватися та її члени можуть брати участь у різних однотипних злочинних підприємствах.

3. Організовані групи, що контролюють певні території. Кримінологічні дослідження показують широке поширення організованої злочинності в Росії. Це масштабне явище справляє дестабілізуючий вплив на соціально-економічну сферу, становить загрозу національній безпеці країни.

За оцінкою деяких експертів, реальний обсяг організованої злочинності в нашій країні, щонайменше, на порядок перевершує статистичне його відображення. Стосовно до організованої злочинності в економічній сфері латентна її частина може більш ніж в 300 разів перевищувати зареєстровану.

Як показує аналіз, основними тенденціями розвитку організованої злочинності протягом останнього десятиліття минулого століття стали :

- прагнення захопити доступ до видобутку, транспортуванні та продажу за кордон природних ресурсів (перш за все, вуглеводневої сировини);
- зростання числа фінансових структур, що дозволяють швидко «сколотити» капітал на спекуляції або розкраданні бюджетних коштів,
- масовий обман вкладників;
- повсюдна скупка за безцінь за допомогою підкупу чиновників найбільш дохідних об'єктів, включених до планів приватизації;
- створення лжепідприємств для фіктивного продажу населенню та легальним комерційним організаціям товарів підвищеного попиту;
- створення комерційних організацій для відмивання доходів, отриманих в результаті торгівлі наркотиками, зброєю, бюджетних розкрадань, отримання хабарів;
- вивезення доходів, одержаних злочинним шляхом, для вкладення в нерухомість, високо надійні цінні папери іноземних держав і компаній, розміщення у внески в західних банках. Значною мірою ці закономірності визначили структуру всієї організованої злочинності, спровокували зростання

організованого злочинного насильства, у тому числі відродження замовних вбивств, викрадень людей, насильницького вимагання, організованого розбою, бандитизму.

Теми рефератів

1. Основні характеристики вітчизняної організованої злочинності : проникнення в економічну сферу суспільства та заняття легальним бізнесом (злиття організованої злочинності з легальними структурами держави).

2. Загроза духовному розвитку нації – негативний наслідок організованої злочинності. Деградація суспільства.

3. Організовані злочинні групи (корумповані відносини з інститутами держави та суспільства).

Контрольні питання

1. Причини й умови організованої злочинності.

2. Кримінологічна характеристика осіб, які скоюють організовані та групові злочини.

3. Проблема боротьби з організованою злочинністю корупцією та тіньовою економікою на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

Питання для самостійного опрацювання

1. Сприяння ескалації військових конфліктів і глибокої економічної, політичної кризи держави розвитку організованої злочинності.

2. Соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні показники особистості.

3. Загальний огляд міжнародних злочинних угруповань у сфері економіки : Північна та Південна Америка – «Ла Коза Ностра» (США), колумбійські картелі; Європа – «Сицилійська мафія» (Італія), «Корсиканський союз»; Азія – «Тріади» (Китай) та «Якудза» (Японія).

Література : [8, с. 28 – 91].

Семінарське заняття № 2

Тема Організована злочинність : тіньова економіка, корупція, транснаціональна злочинність вступ до проблеми

Мета : розглянути поняття організованої злочинності, визначити проблематику транснаціональної злочинності та шляхи її подолання.

Питання для обговорення

1. Поняття тіньової економіки та методи її аналізу.
2. Законодавче та наукове визначення корупції.
3. Склад корупційних діянь (об'єкт корупції, суб'єкт корупції, об'єктивна та суб'єктивна сторона).
4. Предмет і метод правового регулювання кримінально-правових відносин у сфері економіки.
5. Зв'язок дисципліни з іншими галузями права : кримінальним правом, адміністративним правом, кримінальним процесом, кримінологією, філософією, психологією й ін.

Короткі теоретичні відомості

Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» за вчинення корупційних правопорушень передбачено настання кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності.

Усі корупційні правопорушення мають свої складові елементи, які у сукупності утворюють склад правопорушення та без наявності яких діяння не буде визнаватися правопорушенням.

Під складом адміністративного правопорушення у теорії права розуміється сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок).

До складу корупційного правопорушення належать : об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона.

Першим елементом складу корупційного правопорушення, як і будь-якого іншого адміністративного правопорушення, є об'єкт корупційного правопорушення.

Об'єкт правопорушення – це те, на що посягає протиправне діяння. Адміністративне правопорушення це суспільно небезпечне діяння, яке завдає шкоди суспільним відносинам, що й становлять його об'єкт.

Об'єктом можуть бути лише такі суспільні відносини, які охороняються адміністративною санкцією. Це впливає зі змісту ст. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, у якій зазначено, що завданням законодавства про адміністративні правопорушення є охорона власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій, установленого порядку управління, державного та суспільного порядку.

Залежно від ступеня узагальнення, рівня абстрагування розрізняють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти правопорушень (проступків).

Загальним об'єктом корупційних правопорушень є суспільні відносини, що мають дві ознаки : 1) вони регулюються нормами різних галузей права; 2) охороняються адміністративно-правовими санкціями.

Родовим об'єктом корупційних правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, є суспільні відносини, які визначають зміст і порядок законної діяльності суб'єктів владних повноважень, який встановлює законодавець.

Під безпосереднім об'єктом мають на увазі ті конкретні суспільні відносини, поставлені під охорону закону, яким заподіюють шкоду правопорушенням, що підпадає під ознаки конкретного складу правопорушення. Практика нормативного регулювання адміністративної відповідальності свідчить про тенденцію значного розширення кола безпосередніх складів адміністративних правопорушень. Зокрема безпосереднім об'єктом корупційних правопорушень є суспільні відносини у сфері нормального функціонування публічної адміністрації, проходження публічної (державної) служби та пов'язані з ними фінансові, майнові й ін.

На сьогоднішній день адміністративне законодавство в ряді випадків

визнає безпосереднім об'єктом предмет посягання.

Невід'ємним елементом складу правопорушення є об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій. Відповідно до цього об'єктивну сторону складу корупційного правопорушення утворюють ознаки, що характеризують зовнішні прояви правопорушення:

- діяння;
- час;
- спосіб вчинення проступку.

Під діянням (дією чи бездіяльністю) осіб, уповноважених на виконання функцій держави, слід розуміти діяльність осіб, вказаних у ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», здійснювану в межах визначених для них повноважень і спрямовану на практичне виконання завдань і функцій, які стоять перед органами, де працюють такі особи. Повноваження, надані особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняні до таких осіб особи – це ті конкретні обов'язки, які, відповідно до Закону й інших нормативно-правових актів, вони повинні виконувати, а також права, надані їм для повного й ефективного виконання своїх обов'язків. Протиправне використання такими особами наданих їм повноважень вважається перевищенням ними їхніх владних та інших службових прав, а так само інше умисне зловживання ними, умисне невиконання покладених на них обов'язків.

Отже, об'єктивна сторона корупційних правопорушень полягає у дії (наприклад, отримання винагороди в обмін на певні привілеї для фізичної чи юридичної особи; порушення обмежень щодо використання службового становища; порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; одержання дарунка (пожертви); незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка

стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень) або у бездіяльності (наприклад, неповідомлення особою безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів; ненадання інформації юридичним чи фізичним особам, якщо надання такої інформації передбачене законом; нескладення протоколу про вчинення корупційного діяння; неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру).

Такі ознаки об'єктивної сторони, як спосіб та час, передбачені нормами КУпАП як кваліфікуючі для деяких корупційних правопорушень. Так, зокрема, ст. 172 КУпАП передбачено вчинення корупційного правопорушення шляхом незаконного розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень. У примітці до ст. 1727 «Порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів» зазначено, що під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Наступним елементом складу корупційного правопорушення є суб'єкт проступку. Організація ефективної протидії та боротьби з корупційними проявами передусім вимагає правильного та чіткого визначення кола суб'єктів, які можуть вчиняти корупційні правопорушення.

Залежно від ознак, якими наділені суб'єкти адміністративного проступку, в теорії адміністративного права виділяють загальні та спеціальні суб'єкти адміністративного правопорушення.

Наступним елементом корупційного правопорушення є суб'єктивна сторона, тобто психічне ставлення особи (суб'єкта правопорушення) до своїх дій та їх наслідків.

Суб'єктивна сторона корупційного правопорушення полягає у

психічному ставленні суб'єкта до вчиненого протиправного діяння. Основною ознакою, ядром суб'єктивної сторони складу є вина. Встановлення вини – головне завдання аналізу суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення.

Вина особи за вчинене адміністративне корупційне правопорушення проявляється у формі умислу, тобто винна особа : а) усвідомлювала протиправний характер свого діяння; передбачала його шкідливі наслідки; бажала настання цих наслідків; б) усвідомлювала протиправний характер свого діяння; передбачала його шкідливі наслідки; свідомо допускала настання цих наслідків.

Слід зазначити, що такі факультативні ознаки суб'єктивної сторони, як мета та мотив у цілому характерні для корупційних правопорушень, але на їх кваліфікацію не впливають.

Теми рефератів

1. Методи, які використовуються при дослідженні проблеми боротьби з корупцією та тіньовою економікою : діалектичний, догматичний, історичний, порівняльного правознавства, соціометричний, статистичний.
2. Система внутрішніх національних кримінально-правових законів і міжнародно-правових актів, що містять норми по боротьбі з корупцією та тіньовою економікою.

Контрольні питання

1. Законність і гуманізм.
2. Принцип особистої відповідальності.
3. Невідворотність та індивідуалізації відповідальності.
4. Імплементация міжнародно-правових норм у боротьбі з корупцією та тіньовою економікою.
5. Співвідношення норм міжнародного та національного права.

Питання для самостійного опрацювання

1. Принцип економії кримінальної репресії.
2. Корупція, тіньова економіка, як соціально-правове явище.

3. Правовий механізм боротьби з корупцією та тіньовою економікою.

Література : [2, с. 19 – 28; 15, с. 46 – 57].

Семінарське заняття № 3

Тема Економічна злочинність як складова соціальної реальності

Мета : розглянути витoki економічної злочинності : ознаки, структура, особливості.

Питання для обговорення

1. Об'єкти економічної злочинності.
2. Ознаки економічної злочинності.
3. Структура економічної злочинності.
4. Розмежування між організованою й економічною злочинністю : за основою; за метою діяльності; за соціальним складом учасників.

Короткі теоретичні відомості

З'ясовано сутнісний зміст сучасних ознак корупційної злочинності, виявлено нові якісні зміни, яких зазнала корупційна злочинність в умовах глобалізації, наведено спеціальні показники обчислення корупційної злочинності, які при їх подальшому використанні можуть істотно розвинути кримінологічну інформацію для напрацювання ефективніших антикорупційних заходів.

Корупційна злочинність – негативне соціальне явище, притаманне як економічно розвинутим державам, так і державам, що розвиваються. За даними незалежної міжнародної організації Transparency International у 2009 р. Україні було присвоєно індекс сприйняття корупції 2,2 (для порівняння : державі з найменшим рівнем корупції присвоюється індекс 10). З огляду на це Україну зараховано до держав з небезпечним рівнем доброчесності, що зумовлює потребу ретельнішого дослідження корупційної злочинності у сучасних умовах.

З позиції інституційної теорії корупційна злочинність проявляється у порушеннях кримінально-правових норм службовими особами з

використанням свого статусу для незаконного одержання майнових чи немайнових благ, переваг, а також надання таким особам цих благ, переваг. Відтак, у кримінологічних джерелах, присвячених корупційній злочинності, її дослідження зазвичай зводиться до дослідження корупційних злочинів. Водночас такий спрощений підхід є не лише методологічно недосконалим, а й не розвиває цілісного уявлення про складне явище корупційної злочинності, не сприяє з'ясуванню її специфіки, а, отже, може призвести до помилкових рішень у сфері протидії проявам корупції. Таким чином, уточнення сутнісного змісту сучасних ознак корупційної злочинності забезпечить належне теоретичне підґрунтя для подальшого удосконалення національної антикорупційної політики.

У сучасній кримінологічній науці корупційна злочинність досліджується у трьох основних напрямках : 1 – корупція як один з обов'язкових структурних елементів чи якісна атрибутивна ознака організованої злочинності (праці Г. М. Миньковського, А. І. Гурова, В. С. Овчинського, І. І. Карпеця, Ю. І. Ляпунова, А. Н. Волобуєва, В. М. Кудрявцева, А. І. Алексєєва, А. Л. Репецької, В. Д. Ларічева, В. Ф. Щербакова й ін.); 2 – корупція як вид, закінчена форма прояву економічної злочинності, що являє собою специфічне негативне соціально-правове явище у сфері державної влади та місцевого самоврядування, поєднане з одержанням значної економічної (майнової, матеріальної) вигоди (праці А. М. Бойка, Ю. Г. Козлова, Г. Н. Горшенкова, А. С. Дементьєва, Ю. Н. Демидова, А. М. Яковлева, В. В. Лунєєва, Н. А. Лопашенко, Я. І. Гілінського, В. Н. Бровкіна й ін.); 3 – корупція як окремий вид злочинності (праці Н. Ф. Долгової, О. Г. Карпович, М. І. Мельника, С. В. Зарубина, А. Ю. Арефьєва, С. М. Іншакова, М. Дженсона, Д. Бейли, К. Фрідріха й ін.). Саме третій напрям видається найпродуктивніший для розв'язання проблеми ефективної протидії корупційній злочинності, адже у його основі – комплексний підхід до проблеми корупційної злочинності, що дозволяє дослідити взаємозв'язок корупційної злочинності з іншими

негативними явищами та процесами, включаючи економічну й організовану злочинність. Разом з тим, досліджуючи корупційну злочинність, учені акцентували увагу на її окремих, зокрема, механізмах прояву корупційних злочинів, суспільній небезпеці корупційної злочинності, її історичній мінливості, інституційному характері, корупційній злочинності в окремих сферах (політика, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, освіта, земельні відносини й ін.). Таким чином, чимало аспектів умов глобалізації залишилися мало дослідженими, певні усталені положення про корупційну злочинність потребують теоретичного переосмислення, а також подальшого розроблення з огляду на прийняття пакету нового антикорупційного законодавства. Виходячи з цього, нашою метою є уточнення змісту сутнісних ознак корупційної злочинності в нових умовах, що розвиває комплексне уявлення про сучасне явище корупційної злочинності та сприяє напрацюванню ефективніших антикорупційних заходів.

Корупційна злочинність – спеціальний вид злочинності. Отже, їй притаманні сутнісні ознаки, які набувають особливого змістовного наповнення. Корупційна злочинність як історично-мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, системно-структурне, соціально негативне явище найбільш очевидно проявляється у корупційних злочинах. Проте корупційна злочинність не ототожнюється з арифметичною сумою корупційних злочинів, оскільки додатково володіє ознаками, що надають їй особливих властивостей негативного соціального явища. Отже, для з'ясування специфіки корупційної злочинності необхідно уточнити сутнісний зміст її ознак у сучасних умовах.

Історична мінливість як ознака корупційної злочинності, виявляється у тому, що у різних соціально-політичних та економічних формаціях існує так звана «своя» особлива корупція. Так, ще за часів абсолютистських монархій в Європі (XVI-XVII ст.) вважали цілком прийнятним таке явище як «торгівля» дохідними державними посадами й іншими престижними постами при королівських дворах, що фактично легалізувало явну корупційну практику заради поповнення державної скарбниці.

У той же час на Русі домінували дві форми корупції : 1 – «лихоимство», що зі староруської означало отримання чиновником подарунків особисто або через посередників без порушення функціональних обов'язків; 2 – «мздоимство», що зі староруської означало отримання чиновником матеріальних цінностей як подяки за вчинення протиправного діяння.

Епоха радянської адміністративно-командної бюрократії породила свої моделі корупції у вигляді «кумівства», «сімейності», іншого протекціонізму в соціально престижних сферах; а штучно підтримуваний дефіцит матеріальних благ, продуктів, засобів дозвілля та відпочинку створював сприятливу для корупції ситуацію «привілейованого споживання».

Теми рефератів

1. Причини поглиблення тінізації економіки й умови, які цьому сприяють.
2. Командно-адміністративні методи та соціально – економічні заходи у сучасних умовах .
3. Практичне значення вивчення особи злочинця для судових і правоохоронних органів.

Контрольні питання

1. Тіньова економіка як джерело живлення організованої злочинності.
2. Загальний дефіцит товарів і послуг – фундамент для корупції.
3. Значення дослідження особи, що вчиняє злочини у сфері економіки для розробки механізму боротьби з корупцією та тіньовою економікою.

Питання для самостійного опрацювання

1. Фактори, що впливають на рівень злочинності у економічній сфері : політичні, економічні, соціальні, правові.
2. Умови, які сприяють економічній злочинності.
3. Підстави та межі вивчення особи злочинця.

Література : [1, с. 3 – 5; 4, с. 40 – 50].

Семінарське заняття № 4

Тема **Організована корупційна злочинність як загроза національній безпеці України**

Мета : дослідити поняття організованої корупційної злочинності та визначити проблеми співвідношення.

Питання для обговорення

1. Ознаки організованої корупційної злочинності.
2. Виокремлення корупційної злочинності в Україні на основі її національної особливості (злочинність кризового типу).
3. Суб'єкти протидії організованої корупційної злочинності.
4. Об'єкти запобіжного впливу на організовану корупційну злочинність.

Короткі теоретичні відомості

У демократичних системах політичного життя й управління корупція не зникає, а переходить «у тінь» або частково виявляється та залишається не контрольованою.

Сучасними формами (проявами) корупції визнаються : «хабарництво, фаворитизм, кумівство, протекціонізм, лобізм, незаконний розподіл і перерозподіл суспільних ресурсів і фондів, незаконна приватизація, незаконна підтримка та фінансування політичних структур (партій та ін.), вимагання, надання пільгових кредитів, замовлень (використання особистих контактів для отримання доступу до суспільних ресурсів – товарів, послуг, джерел доходу, привілеїв)» та ін.

На історичну мінливість корупційної злочинності також може вказувати виникнення нових корупційних практик, зокрема : а) призначення на посаду за хабар на певний термін, який заздалегідь обумовлюється з «покупцем» (до цього часу «продаж» посад, зазвичай, відбувався безстроково); б) невиконання підлеглими прямих вказівок керівника, якщо це суперечать корупційним інтересам (домінує у правоохоронних органах).

Відносна масовість вказує на те, що корупційна злочинність проявляється не в окремих корупційних злочинах, а у множині діянь, чисельність яких постійно змінюється. До того ж корупційна злочинність поширюється в глобальному масштабі та притаманна як бідним, так і багатим державам. Розглядаючи корупційну злочинність як масове явище та застосовуючи закон великих чисел, виявляють тенденції корупційної злочинності, прогнозують її майбутній стан, а отже, завдяки цьому можна планувати адекватні заходи протидії.

Стійкість (сталість) як ознака корупційної злочинності полягає у тому, що не можна очікувати різкої зміни структури чи стану корупційної злочинності через відносно незначні проміжки часу (місяць, квартал, рік). Коливання деяких показників корупційної злочинності з великою вірогідністю швидше свідчать про недоліки обліку корупційних злочинів чи про зміни до кримінального закону, яким криміналізуються (чи декриміналізуються) окремі форми корупційної поведінки, а ніж про реальні зміни стану корупційної злочинності.

На відміну від корупційного злочину корупційній злочинності притаманна самодетермінація, тобто самовідтворення. Корупція створює умови свого відтворення завдяки тому, що негативно впливає на майбутній соціально-економічний і політичний порядок у державі. При цьому чим триваліший період масштабної корупції, тим більш проблемною буде протидія корупційній злочинності та усунення її наслідків; навіть за умови, що окремі корупційні фактори будуть ліквідовані.

Системно-структурний характер корупційної злочинності, передусім, виявляється у тому, що їй притаманні властивості системи. Свідченням цього є виникнення корупційних мереж, до складу яких входять групи державних чиновників, що забезпечують відповідні рішення; комерційні і фінансові структури, що реалізують одержувані вигоди, пільги, доходи; силове прикриття зі сторони представників правоохоронних органів. При чому керівниками корупційних мереж зазвичай є високопоставлені чиновники і

політики. Діяльність корупційних мереж переважно проявляється у формуванні взаємозалежностей і взаємозв'язків між чиновниками по вертикалі управління та по горизонталі управління, на різних рівнях, між різними відомствами й структурами. Ці взаємозв'язки та взаємозалежності спрямовані на систематичне вчинення корупційних угод для особистого збагачення, розподілу бюджетних засобів на користь структур, що входять у корупційну мережу, підвищення прибутків або одержання конкурентних переваг фінансово-кредитними та комерційними структурами, що входять у корупційну мережу. Крім цього, корупційні мережі можуть структуруватися за родинними, дружніми, етнічними, клановими, релігійними, корпоративними ознаками, мають численні цілі та включають різні види діяльності. Вони формуються за принципами взаємодопомоги та солідарності, розробляють свої системи правил, дотримання яких є пріоритетним щодо державних, сімейних норм чи інтересів окремого їх учасника. Саме корупційні мережі останнім часом розглядаються як основний та найбільш сильний інструмент корупційних угод. Однак правоохоронними структурами переважно виявляється «низова корупція», яка існує поза корупційними мережами та функціонує за рахунок «поборів» з населення.

На системно-структурний характер корупційної злочинності також вказують стійкі взаємозалежності : по-перше, корупційної злочинності й інших соціальних явищ (безробіття, соціальної несправедливості, економічної, політичної, духовної кризи тощо), по-друге, корупційної злочинності з іншими видами злочинності та передусім, організованою злочинністю, економічною злочинністю, наркозлочинністю, політичною злочинністю.

Корупційна злочинність як соціальне явище проявляється в тому, що корупція є соціальним інститутом, елементом системи управління, що тісно пов'язаний з іншими соціальними інститутами – політичними, економічними, культурологічними. Корупційна злочинність є соціальною за походженням, суб'єктами, жертвами злочинів, а також результатом взаємодії детермінант, що

мають соціальний характер. Так, прихильники концепції інституціоналізації корупції стверджують, що на соціальний характер корупції вказують : виконання корупцією низки соціальних функцій (спрощує адміністративні зв'язки, прискорює та спрощує прийняття управлінських рішень, консолідує та реструктуризує відносини між соціальними класами та групами, й навіть певною мірою сприяє економічному розвитку шляхом скорочення бюрократичних бар'єрів, оптимізує економіку в умовах дефіциту ресурсів); наявність цілком визначених суб'єктів корупційних взаємовідносин (патрон – клієнт), розподіл соціальних ролей (хабародавець, хабароодержувач, посередник); наявність визначених правил поведінки, норм, відомих суб'єктам корупційних дій; існування сленгу та символіки корупційних проявів; встановлена та відома зацікавленим особам «такса» послуг.

Положення соціального детермінізму в кримінології зумовлюють важливі висновки, зокрема про неможливість вплинути на злочинність, у тому числі корупційну, не змінивши соціальних чинників, які її детермінують. На соціальну сутність може вказувати й те, що корупція є результатом конфлікту інтересів між державою та службовою особою у публічному чи приватному секторі.

Кримінально-правова властивість корупційної злочинності, насамперед, впливає з того, що вона, як і корупція загалом, є абстрактною категорією, що найбільш очевидно проявляється у діяльнісному аспекті, зокрема, у формі корупційних злочинів. При цьому варто зауважити, що чинний Кримінальний кодекс України не визначає поняття корупційного злочину, що в принципі не доцільно та не можливо зробити. Водночас, саме кримінальний закон окреслює коло діянь, які можна віднести до корупційних. Заглом корупційні злочини характеризуються такими спільними ознаками : безпосереднє нанесення збитку авторитету публічної служби (державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, безпосередньому виконанню функцій органів державної влади), а також непублічної служби (служби в комерційних та інших організаціях); незаконний (протиправний) ха-

рактар одержуваних державним (муніципальним) службовцем або іншим публічним службовцем, або службовцем комерційної або іншої організації переваг (майна, послуг або пільг); використання винним свого службового становища всупереч інтересам служби; наявність в особи, яка вчинила корупційний злочин, ознак суб'єкта відповідальності за корупційні злочини; наявність у винного умислу на вчинення дій (чи бездіяльності), що завдають шкоди інтересам публічної чи не публічної служби; наявність у винного корисливої або іншої особистої зацікавленості.

Крім цього, криміналізація або декриміналізація діянь також істотно впливає на обсяг корупційної злочинності та її спеціальні показники. Так, перелік корупційних злочинів має розширитися перш за все завдяки доповнення Особливій частині чинного КК України Розділом VII-А «Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» («Зловживання повноваженнями», «Перевищення повноважень», «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», «Комерційний підкуп», «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»), а також доповнення Розділу «Злочини у сфері службової діяльності» статтями 368-1 «Незаконне збагачення» та 369-1 «Зловживання впливом».

При обчисленні показників корупційної злочинності варто послуговуватися перш за все її спеціальними показниками. До них належать, зокрема :

- індекс корупційної ураженості населення, що характеризується співвідношенням чисельності осіб, які вчинили корупційні злочини на певній території за певний період часу, до населення, що проживає на цій території, помножене на 100 тис.;

– індекс корупційної ураженості публічної чи не публічної служби, їх органів чи апарату, що характеризується співвідношенням чисельності службовців, які вчинили корупційні злочини на певній території за певний період часу, до загального числа службовців цих служб, їх органів чи апарату;

– коефіцієнт корупційної ураженості, що характеризується співвідношенням числа виявлених корупційних злочинів на певній території за певний період часу, до населення, що проживає на цій території, помножене на 100 тис.;

– відносний рівень корупційної віктимності населення – співвідношення числа фізичних (чи юридичних осіб), які піддавалися вимаганням зі сторони службовців державних і недержавних організацій за певний період до чисельності населення, яке проживало на даній території (чи чисельності зареєстрованих юридичних осіб на цій території), помножене на 100%;

– корупційна ураженість соціуму, що характеризується частотою актів корупції (коефіцієнт корупційної ураженості) та корупційною активністю громадян (індекс корупційної активності) з розрахунку на 100 тис. населення.

Обчислення цих та інших спеціальних показників корупційної злочинності зможе істотно розвинути кримінологічну інформацію на підставі якої будуть корегуватися управлінські рішення в сфері протидії корупційній злочинності у державі, на певній території, в галузі економіки чи сфері управління.

Негативний характер корупційної злочинності проявляється, насамперед, у її суспільно-небезпечних наслідках серед яких найістотнішими визнаються :

– порушення принципу еквівалентності обмінних відносин в економічному житті суспільства, що порушує принципи рівності та соціальної справедливості в суспільстві;

– перерозподіл ресурсів і ризиків на користь носіїв груп спеціальних інтересів, мінімізуючи можливості держави щодо реалізації функції відтворення істинних суспільних благ – «свободи», «безпеки», «рівності стартових умов і можливостей», скорочуючи при цьому можливості рівного доступу до їх споживання для окремої особистості, соціальних прошарків населення, суб'єктів бізнесу й ін.);

- підрив правових засад життєдіяльності суспільства, які відтворюють моральні імперативи свободи, рівності та справедливості;
- генерація та відтворення у зростаючих масштабах соціально деструктивних норм і стереотипів поведінки, насаджуючи в суспільстві мораль беззаконня, пожадливості та продажності, забезпечуючи кримінальну деформацію правосвідомості суспільства, «розкладання» сфери духовного здоров'я нації та т. д.

Розглядаючи такі наслідки ретельніше, зауважимо, що до найбільш суттєвих економічних наслідків передусім слід віднести :

- зменшення податкових надходжень та ослаблення бюджету, що призводить до втрати державою фінансових важелів управління економікою, загострення соціальних проблем через невиконання бюджетних зобов'язань;
- порушення конкурентних механізмів ринку, оскільки часто у економічному вигранні виявляються не той, хто конкурентоспроможний, а той, хто зміг отримати переваги за хабарі, що знижує ефективність ринку та дискредитує ідеї ринкової конкуренції;
- неефективне використання бюджетних коштів, зокрема, при розподілі державних замовлень і кредитів, що посилює бюджетні проблеми держави;
- підвищення цін для споживачів товарів і послуг за рахунок корупційних «накладних» витрат;
- втрата довіри агентів ринку до спроможності влади встановлювати та дотримуватися чесних правил ринкової «гри», що погіршує інвестиційний клімат, загострює проблеми спаду виробництва, оновлення основних фондів;
- розширення масштабів корупції у неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, у громадських організаціях), що призводить до зниження ефективності їх діяльності.

До найсуттєвіших соціальних наслідків корупційної злочинності слід віднести : витрату значних засобів на боротьбу з корупційною злочинністю, що загострює бюджетну кризу; зростання майнової нерівності, зубожіння

значної частини населення; дискредитація права, як основного інструменту регулювання життєдіяльності держави та суспільства, що зміцнює у суспільній свідомості уявлення про беззахисність громадян перед злочинністю та владою; корумпованість правоохоронних органів сприяє зміцненню організованої злочинності, яка «зрощується» з корумпованими групами чиновників і підприємців, посилюється завдяки доступу до політичної влади та можливостей «відмивання» грошей, одержаних злочинним шляхом; зростання соціальної напруженості.

Політичними наслідками корупційної злочинності можна вважати:

- зміщення цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення владарювання олігархічних угруповань;
- зменшення довіри до влади, зростання відчуження влади від суспільства, що позбавляє її підтримки навіть у реалізації антикорупційної політики;
- падіння престижу держави на міжнародній арені, загроза її економічної та політичної ізоляції;
- зниження політичної конкуренції, коли громадяни, розчаровані у цінностях демократії, не виявляють супротиву загрозам занепаду демократичних інститутів і приходу до влади диктатури «на хвилі» боротьби з корупцією.

Отже, слід зазначити, що знання сутнісного змісту основних ознак корупційної злочинності має важливе пізнавальне значення для комплексного розвитку сучасного уявлення про явище корупційної злочинності в умовах глобалізації та може стати теоретичною основою для подальшого удосконалення антикорупційної політики в Україні.

Теми рефератів

1. Проблеми злиття чиновників і криміналу у період сьогодення (організована форма корупції).

2. Корупційні злочини пов'язані з неправомірним використанням зловживанням службовими особами органів державних влади або місцевого самоврядування.

Контрольні питання

1. Сприяння корупційної злочинності поглибленню економічної та політичної кризи.
2. Поняття терміну «корупційний злочин».
3. Витоки та розповсюдження рейдерства в Україні як форми організованої корупційної злочинності.

Питання для самостійного опрацювання

1. Чинники поширення організованої корупційної злочинності.
2. Олігархізація політичної влади як одна зі специфічних форм організованої корупційної злочинності.
3. Співвідношення корупції та організованої злочинності через міжнародні правові документи.

Література : [7, с. 58 – 69; 9, с. 53; 13, с. 68 – 99].

Практичне заняття № 5

Тема Корупція та нова антикорупційна політика України

Мета : розглянути причини й умови корупції. Визначити механізм апобігання корупційним злочинам.

Питання для обговорення

1. Поняття та види корупції у міжнародному й українському кримінальному праві.

2. Види корупції закріплені у міжнародно-правових нормах і принципах.

3. Причини й умови корупції.

Короткі теоретичні відомості

З'ясування причин та умов, які детермінують корупційні правопорушення, є необхідною умовою ефективної профілактики цих діянь, а також дозволяє зрозуміти обумовленість такого антисоціального явища, як корупція і, відповідно, визначати її поширеність і характер. Розгляд даного питання є важливим ще й з огляду на те, що корупція є явищем, яке саморозвивається і самодетермінується у межах загальної системи – суспільства в цілому, а також детермінує цілу низку інших негативних соціальних явищ.

Корупційні правопорушення, як й інші види посягань, обумовлює ціла система причин та умов. Причини й умови корупції можна поділити на політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські та соціально-психологічні криміногенні фактори.

До політичних факторів корупції можна віднести, зокрема : політичну нестабільність, яка, зокрема, проявляється у нестабільності існуючих політичних інститутів; розгалуженість політичної системи та наявність великої кількості політичних партій і, відповідно, слабкість місцевого самоврядування; дисбаланс функцій і повноважень гілок влади, який породжує викривлення суспільних відносин у функціонуванні владних структур, що не може не позначитися негативно на виконанні владними інститутами своїх функцій, а зрештою – і на результатах їх діяльності. Така ситуація, крім всього іншого, створює сприятливі умови для зловживання владою, прийняття не правових і незаконних рішень; непослідовність у проведенні суспільних перетворень, нерішуче впровадження демократичних засад у різні сфери суспільного життя; відсутність ефективного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних

структур; відсутність належної політичної волі щодо рішучого відмежування політичної діяльності від бізнесу, що призводить до зростання рівня «політичної корупції».

Економічними чинниками, які можуть виступати загальними причинами й умовами корупції та причинами й умовами корупційних правопорушень є, зокрема : нестабільна економічна ситуація в державі та нерозвиненість малого та середнього бізнесу; відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств і підприємців, особливо щодо сплати податків, відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів тощо; відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних і господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо, що створює умови їх вирішення за додаткову «винагороду» для службовця; зниження рівня життя громадян, яке супроводжується безробіттям (рівень якого сьогодні в Україні сягає 7% населення), невиплатою зарплатні, позбавленням соціальних пільг, утворює соціальну основу детермінації злочинів, пов'язаних із задоволенням природних життєвих потреб населення; наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних і багатих людей, зростання їхніх прибутків значна кількість державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні умов для прибуткової діяльності, не мають навіть помірного достатку.

Серед соціальних передумов існування корупції необхідно виокремити відсутність дієвої системи соціального, насамперед громадського, контролю, у тому числі за діяльністю органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, політичних і громадських діячів, що робить таку діяльність непрозорою.

Чинниками організаційно-управлінського характеру, які можуть мати форму загальних і безпосередніх причин та умов корупції, зокрема, є : відсутність чіткої регламентації діяльності державних службовців щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, видачі

офіційних документів; наявність у службових осіб надто широких розпорядчо-дозвільних повноважень для прийняття рішень на свій розсуд; поширеність у кадровій політиці випадків заміщення посад службовців не на підставі їхніх ділових і моральних якостей, а через знайомство за колишньою роботою, особисту відданість, близькість політичних уподобань; відсутність порядку спеціальної перевірки, тестування на відповідність професійним і моральним якостям, періодичної ротації, однорівневого переміщення усіх категорій службовців органів виконавчої влади; недодержання умов і формальне ставлення до проведення конкурсу на заміщення посад та атестації; надмірна концентрація функцій управління та повноважень вищими органами державної влади; низька виконавча дисципліна, відсутність належної відповідальності за доручену ділянку роботи та результати діяльності; низька якість, необґрунтованість багатьох управлінських рішень; низький престиж державної служби; послаблений контроль за виконанням державними службовцями законів, інших нормативно-правових актів і рішень керівництва; відсутність реального впливу неурядових організацій на стан справ у сфері боротьби з корупцією в державі; неупорядкованість системи правоохоронних органів, що організовують і здійснюють у повному обсязі виявлення, профілактику та розкриття корупційних злочинів.

Правовими чинниками, які можуть виступати як загальні та безпосередні причини й умови корупції є : недоліки нормативно-правової бази, яка не приведена до вимог Конституції України та зберігає зверхність чиновництва над населенням, надмірну закритість державних органів і службових осіб; відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів запобіжного впливу на причини й умови, що сприяють корупції та корупційним діям; прогалини та нечіткість законодавства, що передбачає відповідальність за корупційні правопорушення та регламентує діяльність державних органів, які ведуть боротьбу з корупцією; неправильне, передусім в силу вибіркового підходу, застосування правових норм, що, в свою чергу : стимулює розвиток службової злочинності; призводить до того, що

виявляються переважно прояви «дрібної» корупції; породжує «легальну» великомасштабну корупцію, яка «прикривається» неправомірними за суттю, але відповідними за формою офіційними рішеннями; обумовлює корупцію у правоохоронних органах і судах, що у свою чергу призводить до зниження рівня довіри населення до таких державних інститутів (за результатами деяких соціологічних досліджень рівень довіри до поліції – 17,4%, прокуратури – 17%, а до суду 14,3%)¹¹.

Морально-психологічні фактори значного розповсюдження корупції в Україні пов'язані з такими основними моментами як : поширенням деморалізація суспільства та девальвацією моральних цінностей; соціально-економічною та політичною нестабільністю суспільства, яка породжує у громадян, у тому числі осіб, уповноважених на виконання функцій держави, відчуття невизначеності та непевності у завтрашньому дні; послабленням імунітету суспільства до корупції та антикорупційної мотивації суспільства, що обумовлюються : по-перше – перетворенням корупційних відносин з соціальної аномалії на соціальну норму (правило поведінки); по-друге – сприйняттям громадськістю корупції як невід'ємного елемента суспільних відносин; по-третє – зневірою значної частини населення в серйозність намірів політичного керівництва щодо протидії корупції та в можливість відчутних позитивних зрушень у цій сфері; по-четверте – атмосферою правового нігілізму та безкарності за порушення закону; невизнанням значною частиною населення корупції соціальним злом, незрозумінням її суспільної небезпеки для суспільства, держави чи окремої особи; слабкістю інститутів громадянського суспільства та засобів масової інформації, що залежні часто від власників та органів державної влади, здебільшого уникають об'єктивного висвітлення проблем пов'язаних з корупцією.

Доречно буде зазначити, що майже кожний п'ятий громадянин України основною причиною корупції вважає моральний занепад суспільства, який породжує апатію, песимізм, падіння довіри до влади й інші негативні емоції.

Соціологічні дослідження свідчать, що значна частина громадян України не оцінює корупцію негативно та вважає для себе за можливе за допомогою корумпованих відносин (давання хабарів, використання службових можливостей родичів, друзів, знайомих, які перебувають на державній службі тощо) вирішувати особисті питання. За деякими опитуваннями, приблизно 75% жителів України переконані, що для позитивного вирішення питань у державних органах потрібно обов'язково давати хабарі.

Викладене свідчить про невисоку морально-психологічну готовність населення до рішучої протидії як корупції взагалі, так і корупційним правопорушенням, зокрема, тобто за такої морально-психологічної ситуації суспільство не тільки змиралося з існуючою ситуацією, пристосувавши до неї правила поведінки, але й визнає корупційні відносини припустимими з точки зору моралі й ефективними – з позиції досягнення результату.

Зазначені вище фактори не є сталими та вичерпними, вони лише є частиною основних детермінант, які обумовлюють існування корупції в Україні. Але і вони свідчать про те, що даний перелік обставин є породженням не однієї чи кількох, а цілої системи різних за характером, силою детермінуючого впливу та сфер прояву соціальних передумов, корупції.

Теми рефератів

1. Інформаційно-аналітичне забезпечення боротьби з корупцією та пов'язаною з нею злочинністю.
2. Проблеми імплементації міжнародних кримінально-правових стандартів боротьби з корупцією.

Контрольні питання

1. Рівень, структура та динаміка отримання незаконної винагороди у сфері надання публічних послуг.

2. Запобігання корупційним злочинам.
3. Організаційно-правові заходи боротьби з корупцією та тіньовою економікою.
4. Виховні заходи. Технічні заходи.

Питання для самостійного опрацювання

1. Корупційні правопорушення закріплені у КК України (ст. 364 – 370 Кримінального кодексу України).
2. Політичні фактори корупції. Соціально-економічні, правові, морально-етичні фактори корупції.
3. Антикорупційна політика України. Ефективність державної антикорупційної політики. Політичні заходи боротьби з корупцією.

Література : [1, с. 6 – 25; 3, с. 7 – 18; 12, с. 46 – 57].

Семінарське заняття № 6

Тема Організація та діяльність суб'єктів по боротьбі з корупцією й організованою злочинністю.

Мета : дослідити організація боротьби з корупцією й організованою злочинністю.

Питання для обговорення

1. Організація боротьби з економічними злочинами у банківській, фінансовій і приватизаційній сферах, зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів господарювання усіх форм власності.

Короткі теоретичні відомості

Першу групу суб'єктів протидії корупції складають вищі державні органи – Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, яким належить прерогатива визначення внутрішньої та зовнішньої політики держави, складовою якої є антикорупційна політика, та забезпечення її здійснення.

Відповідно до п. 3 та 6 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої

та зовнішньої політики, затвердження загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку, а згідно з п. 12, 14, 17, 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно згідно із законами України визначаються : організація та діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби; організація та діяльність прокуратури, органів дізнання та слідства; основи національної безпеки; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. Згідно з Конституцією України Президент України є Главою держави та гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина (ст. 112), забезпечує національну безпеку держави, здійснює керівництво у сфері національної безпеки, очолює Раду національної безпеки й оборони України (п. 1, 17, 18 ч. 1 ст. 106). Відповідно до п. 1 та 7 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує внутрішню та зовнішню політику держави, здійснює заходи щодо забезпечення національної безпеки України, боротьби зі злочинністю. Антикорупційну політику реалізовано у відповідних законодавчих актах цих органів – законах, постановах, указах.

Друга група суб'єктів здійснює законодавче (нормативно-правове) забезпечення протидії корупції. Такими суб'єктами є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та відомства. Особливе місце серед цих органів відведено Верховній Раді України, від якої як єдиного законодавчого органу в нашій державі залежить якість забезпечення правового регулювання протидії корупції.

Третю групу складають суб'єкти безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері боротьби з корупцією. Така назва цих суб'єктів є дещо умовною, оскільки правоохоронна діяльність містить реалізацію усіх правоохоронних функцій. У даному разі під безпосередньою правоохоронною діяльністю розуміємо здійснення таких функцій, як оперативно-розшукова (виявлення, припинення та документування корупційних діянь), розслідування корупційних злочинів, провадження справ про адміністративні правопорушення корупційного характеру, а також здійснення профілактичної

функції.

У свою чергу, суб'єкти цієї групи поділяються на дві підгрупи : суб'єкти, для яких безпосередня правоохоронна діяльність у сфері боротьби з корупцією є однією з основних функцій; суб'єкти, для яких така діяльність є другорядною функцією та здійснюється лише у процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з протидією корупції (наприклад – органи прокуратури). При цьому слід зазначити, що сьогодні в Україні не існує державного органу, для якого протидія з корупцією була б єдиною основною функцією діяльності.

До суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності першої підгрупи відноситься ряд суб'єктів, передбачених ст. 4 Закону України «Про боротьбу з корупцією». Цією статтею встановлено, що боротьбу з корупцією ведуть відповідні підрозділи : 1) Міністерства внутрішніх справ України; 2) Податкової міліції; 3) Служби безпеки України; 4) органів прокуратури; 5) інші органи та підрозділи, що створюються для боротьби з корупцією згідно з чинним законодавством. Підрозділи, для яких здійснення безпосередньої правоохоронної діяльності є однією з основних функцій, такі : у Міністерстві внутрішніх справ України – Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю; у Державній податковій адміністрації України – Управління по боротьбі з корупцією та безпеки в органах ДПА України; у Службі безпеки України – Головне управління по боротьбі з корупцією й організованою злочинністю. У Генеральній прокуратурі України існує Управління з нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами й іншими державними органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю та корупцією. Але вони не можуть бути віднесені до суб'єктів цієї підгрупи, оскільки до їх компетенції віднесено здійснення прокурорського нагляду за діяльністю вищевказаних спецпідрозділів МВС, [СБУ](#), ДПА. Разом з тим, суб'єктами цієї підгрупи слід визнавати слідчих прокуратури, які провадять слідство у справах про корупційні злочини (ч. 1 ст. 112 КПК). Що стосується інших органів і підрозділів, що

створюються для боротьби з корупцією згідно з чинним законодавством, і, зокрема, таким органом певний час було Національне бюро розслідувань, яке спочатку (1997 р.) було створене відповідним Указом Президента України, а потім, фактично не розпочавши своєї правоохоронної діяльності, було ліквідоване Президентом (1999 р.).

Що стосується суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності другої підгрупи, то відповідно до ст. 12 Закону України «Про боротьбу з корупцією» до них слід віднести слідчих, прокурорів, які за певних обставин мають право складати протокол про вчинення корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, а також органи дізнання, які у разі відмови у порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи та за наявності у діяннях особи ознак зазначеного правопорушення зобов'язані надіслати матеріали перевірки або досудового слідства до відповідного органу, зазначеного у ст. 4 Закону. Крім того, до таких суб'єктів можуть бути віднесені підрозділи по боротьбі з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України.

Четверта група суб'єктів – це суди загальної юрисдикції, до компетенції яких Закон відносить судовий розгляд справ про корупційні правопорушення (ст. 12 Закону України «Про боротьбу з корупцією», ст. 15 КПК України).

Діяльність суб'єктів п'ятої групи головним чином пов'язана із запобіганням корупції в органах державної влади й органах місцевого самоврядування. До них відносяться органи, які, зокрема, забезпечують проведення єдиної державної політики у сфері державної служби, здійснюють профілактичну антикорупційну діяльність серед службовців усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи певних відомств. Таким суб'єктом є Головне управління державної служби України.

На Головне управління державної служби України, як на центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом покладається здійснення заходів, спрямованих на запобігання проявам корупції серед державних

службовців; перевірка в державних органах та органах місцевого самоврядування додержання вимог законів України «Про державну службу», «Про боротьбу з корупцією» й інших актів законодавства з питань державної служби; проведення у встановленому порядку службових розслідувань з питань додержання державними службовцями законодавства про державну службу, про боротьбу з корупцією, а також за фактами порушення етики поведінки державних службовців.

До цієї групи суб'єктів протидії корупції відносяться також підрозділи внутрішньої (власної) безпеки правоохоронних і деяких інших органів, одним із основних завдань яких є здійснення профілактичного антикорупційного впливу по відношенню до співробітників цих органів.

Шосту групу суб'єктів складають суб'єкти, які здійснюють координацію антикорупційної діяльності. Такими органами є : Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори – згідно зі ст. 10 Закону України «Про прокуратуру» вони координують діяльність по боротьбі із злочинністю органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки, органів Митної служби й інших правоохоронних органів; Рада національної безпеки й оборони України – згідно з ч. 2 ст. 107 Конституції України та ст. 3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони» вона координує діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки.

Сьому групу суб'єктів протидії корупції утворюють органи, що здійснюють контроль і нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про боротьбу з корупцією» парламентський контроль за виконанням законів у сфері протидії корупції здійснюється Верховною Радою України безпосередньо, а також Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Згідно з ч. 2 ст. 107 Конституції України та ст. 3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони» контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки здійснює Рада національної

безпеки й оборони України.

До суб'єктів цієї групи слід віднести також суд, який здійснює судовий контроль за діяльністю вищезазначених органів при розгляді кримінальних справ про корупційні злочини, адміністративних справ про адміністративні корупційні правопорушення, вирішенні питання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, продовження строків тримання під вартою, проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку у справах про корупційні злочини.

Нагляд за виконанням законів у сфері боротьби з корупцією здійснюється Генеральним прокурором України й уповноваженими ним прокурорами (ст. 17 Закону України «Про боротьбу з корупцією», ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»). В органах прокуратури цю функцію здійснюють управління та відділи по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами й іншими державними органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю та корупцією.

Восьма група суб'єктів протидії корупції – це, насамперед суди, а також прокурори, державні органи й органи місцевого самоврядування, які вживають заходи та приймають конкретні рішення стосовно відшкодування заподіяної корупційними діями шкоди, поновлення порушених ними прав тощо.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про боротьбу з корупцією» збитки, заподіяні державі, підприємству, установі, організації незаконним використанням приміщень, засобів транспорту та зв'язку, іншого державного майна або коштів, підлягають відшкодуванню винними особами, уповноваженими на виконання функцій держави, на загальних підставах та умовах матеріальної відповідальності працівників і військовослужбовців.

У разі відмови добровільно повернути незаконно одержані особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредити, позички, цінні папери, нерухомість та інше майно, вони чи їх вартість підлягають стягненню

(вилученню) в доход держави у судовому порядку за заявою прокурора.

Одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів і пільг у результаті дій, передбачених п. «а» ч. 1 ст. 5 зазначеного Закону, тягне за собою визнання укладеної угоди недійсною з наслідками, передбаченими Цивільним кодексом України.

Згідно з статтею 14 Закону України «Про боротьбу з корупцією» прийняті внаслідок корупційних діянь неправомірні нормативно-правові акти та рішення підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженими на прийняття чи скасування відповідних актів і рішень, або визнаються незаконними у судовому порядку.

Відповідно до статті 15 зазначеного Закону фізичні й юридичні особи, права яких порушено внаслідок корупційних діянь та які зазнали моральної чи матеріальної шкоди, мають право на поновлення цих прав і відшкодування шкоди у встановленому Законом порядку.

У межах своїх повноважень певні заходи стосовно протидії корупції можуть здійснювати також інші суб'єкти, зокрема державні органи, – Національний банк України, Державна податкова адміністрація, Державна контрольно-ревізійна служба, Рахункова палата України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян, засоби масової інформації.

Здійснення антикорупційної діяльності потребує специфічного правового, організаційного, кадрового, інформаційного, матеріально-технічного, фінансового, наукового й іншого забезпечення, що обумовлює необхідність створення спеціальних органів (установ, служб, підрозділів), які і становлять дев'яту групу суб'єктів протидії корупції. Так, науково-дослідне забезпечення протидії корупції здійснює Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України № 144/2007 від 26.02.2007). Але, як показує міжнародний досвід, протидію корупції не можна зводити виключно до боротьби з її організованими, злочинними формами. За умов, коли корупція та пов'язані з

нею суспільні відносини набувають поширених й різноманітних форм і проявів, комплексна система науково-аналітичного супроводу державної політики у сфері протидії корупції потребує водночас координації та диверсифікації зусиль різного роду наукових установ.

Теми рефератів

1. Організація та діяльність спеціальних підрозділів СБУ по боротьбі з корупцією й організованою злочинністю

Контрольні питання

1. Організація та діяльність Ради з питань забезпечення реалізації в Україні Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції.

Питання для самостійного опрацювання

1. Координація дій Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державного митного комітету України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України у боротьбі з корупцією й організованою злочинністю.

Література : [6, с. 12 – 22; 10, с. 55 – 69; 15, с. 13 – 57].

Семінарське заняття № 7

Тема Міжнародне співробітництво у галузі боротьби з корупцією та тіньовою економікою

Мета : розглянути міжнародне співробітництво у сфері боротьби з корупцією та тіньовою економікою.

Питання для обговорення

1. Актуальні проблеми міжнародного співробітництва у боротьбі з організованою злочинністю, корупцією та тіньовою економікою.

Короткі теоретичні відомості

Аналіз міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегі спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин. Відсутність єдиної національної концепції протидії злочинам, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні. Таке становище не відповідає проголошеним конституційним положенням про соціальну, демократичну та правову державу, оскільки ситуація, що склалася, не враховує реалій сучасності, адже боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру. Актуальність дослідження у цій сфері обумовлена тим, що протягом останнього десятиріччя в усьому світі спостерігається тенденція до зростання рівня злочинності, та, одночасно, брак заходів соціально-правового контролю від зростаючої криміналізації суспільних відносин. В Україні відсутня схвалена на державному рівні концепція боротьби зі злочинністю, що обумовлено багатьма економічними, соціальними, політичними, правовими й іншими особливостями та протиріччями розвитку ринкових відносин в країні : не завершено створення системи кримінальної юстиції; триває реформування правоохоронних органів; продовжується розбудова національного законодавства; впроваджуються державні інституції, які повинні відповідати кращим європейським і світовим стандартам у цій сфері суспільних відносин. У нашій державі, як і в інших країнах близького зарубіжжя, зруйновано створену за радянських часів систему профілактики, яка, не зважаючи на певні вади, була порівняно дієвою, демонструючи приклади взаємодії між правоохоронними органами та населенням. Вцілому, у світі насильницька злочинність зростає на 9 %

щороку. Відповідно до офіційної статистики, в першій половині 1990-х рр. у значній частині держав Європи, а також Японії, відбувалося зростання основних показників злочинності. Найбільш високі показники за кількістю найбільш небезпечних злочинів на рубежі 1990-х рр. відзначалися у США, Канаді й Австралії. У 1988 р. жертвами принаймні одного злочину стало 28 % громадян США, 28,1 % – Канади. У Європі найвищий показник цієї категорії зареєстровано у Нідерландах – 26,8 %, Іспанії – 21,9 %, ФРН – 21,9 %. Початок 1990-х рр. не приніс позитивних змін у динаміку й тенденції злочинності практично в усіх країнах світу. Все більш витонченою стає діяльність організованих злочинних угруповань і збільшується питома вага насильницьких злочинів. У більшості країн Західної Європи спостерігалось різке зростання злочинності у період з 1987 по 1994 р., приріст якої у середньому щороку становив 4,4 %. Така ситуація склалася попри значну систему міжнародних організацій та установ протидії злочинності, серед яких : Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Секретаріат (сектор) з попередження злочинності та кримінального правосуддя, Економічна та Соціальна Рада, Міжнародний Суд, Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя (створена в 1991 р. на базі Комітету з попередження злочинності та боротьби з нею), регіональні дослідницькі інститути та центри ООН тощо. Внесок у протидію злочинності здійснюють і міжнародні неурядові організації : Міжнародна асоціація кримінального права; Міжнародна кримінологічна асоціація й ін. Особливе місце відведено Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол). Боротьбі зі злочинністю на регіональному рівні сприяє Рада Європи (Парламентська Асамблея, Комітет Міністрів, Європейський комітет із правового співробітництва, Європейський комітет з проблем злочинності), Центральне агентство кримінальної поліції – Європол. Регіональне співробітництво у боротьбі зі злочинністю здійснюється у рамках СНД як на міждержавному (Міжпарламентська асамблея, Рада голів держав, Рада голів урядів), так і на міжвідомчому рівні правоохоронних органів (прокуратура, органи внутрішніх

справ, органи безпеки, податкова поліція). Однак, центральне місце у боротьбі зі злочинністю посідають органи міліції/поліції країн світу. Узагальнення досвіду співробітництва фахівців-кримінологів і працівників вищеперелічених правоохоронних органів, дозволяє визначити найбільш ефективні його форми, а саме : планування спільних програм боротьби з найбільш небезпечними видами злочинів; взаємні консультації щодо вироблення стратегії запобігання злочинності; розробка поточних і довгострокових програм запобігання злочинам; обмін досвідом в організації профілактики. Аналіз показує, що найбільш досяжними формами обміну таким досвідом є : обмін інформацією про способи вчинення, приховування й виявлення злочинів; спеціальною літературою; делегаціями практичних працівників і науковців; результатами наукових досліджень і т. п. Обміну досвідом сприяють : спільна підготовка збірників наукових праць, наукової та навчальної літератури; спільна підготовка інформації, пропозицій, проектів законодавчих актів; розширення міжнародної спеціалізації та кооперування при розробці заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють злочинам; спільне проведення наукових досліджень і впровадження їх у практику; координація поточних і перспективних планів боротьби зі злочинністю. У зв'язку з тим, що протидії злочинності у розвинутих країнах світу надається важливе значення, виникає необхідність впровадження їх позитивного досвіду і в Україні. Так, для США характерно позитивні напрацювання боротьби зі злочинністю у загальнонаціональному плануванні, а для Японії – на місцевому рівні. Зокрема, у 1970 р. Конгрес США прийняв Закон про контроль за організованою злочинністю, який передбачає низку законодавчих і профілактичних заходів щодо запобігання злочинам, що підлягають федеральній юрисдикції. У США також розширюється залучення громадян у профілактичну роботу, де існує інститут добровільних помічників поліції. Низька криміналізація японського суспільства пояснюється активною підтримкою поліції у запобіганні злочинам, високою дисципліною суспільства. Система профілактики в Японії зорієнтована на місцеві програми

запобігання злочинам, містить як заходи кримінологічного вивчення стану злочинності, так і конкретні заходи запобігання злочинам. Функції ранньої профілактики здійснюють спеціальні органи реабілітаційної допомоги, в яких працюють добровільні та штатні співробітники. Активно використовуються муніципальні програми, в яких бере участь населення районів. В Японії також діє асоціація профілактики злочинів – громадськодержавна організація, що функціонує на різних рівнях при кожному відділенні поліції, а її нижчими ланками є пункти запобігання злочинам, які працюють у контакті з квартальними комітетами самоврядування. Запобіганням злочинам неповнолітніх займається асоціація та її структурні підрозділи в усіх префектурах. У Франції у 1983 р. створено Національну раду із запобігання злочинам, до якої увійшли члени парламенту, мери міст, міністри, експерти, представники бізнесових структур. Головою Національної ради із запобігання злочинам є прем'єр-міністр країни. Рада вирішує такі завдання : фінансує програми запобігання злочинам; інформує громадськість про стан справ зі злочинністю; розробляє національну політику у сфері боротьби зі злочинністю, стимулює державні антикримінальні ініціативи, координує взаємодію між місцевими органами влади, громадськими організаціями та приватним сектором. У Великій Британії з 1966 р. працює Постійна конференція з профілактики злочинів, до якої входять представники Конфедерації британських промисловців, Торговельної палати, профспілок та Асоціації старших офіцерів поліції. У складі цієї організації діють робочі групи, які спеціалізуються на запобіганні грабежам та розбійним нападам. Значним досягненням системи профілактики злочинів розвинутих іноземних країн слід визнати її ґрунтовне правове забезпечення. Урядові програми містять визначення напрямів соціологічних досліджень, розробку їхніх методик, підготовку персоналу, фінансування, організацію та реалізацію превентивних заходів з акцентом на ранню профілактику. Програми часто передбачають систему заходів спеціальнокримінологічної превенції, які належать до сфери кримінального, процесуального та пенітенціарного права.

Характерною рисою у боротьбі зі злочинністю у США в останні десятиліття є прагнення до централізованого планування та координації даної сфери діяльності, створення для цього спеціальних органів і наділення їх досить широкими повноваженнями. У багатьох країнах світу створено аналогічні органи, які систематично аналізують стан справ у сфері запобігання злочинності та дають належні рекомендації урядовим структурам для прийняття відповідних рішень. Наприклад, в Австрії існує консультативна служба із запобігання злочинності, що має 143 регіональних бюро; у Бельгії – Вища профілактична рада; у Данії – Вища рада профілактики, до якої входить 46 організацій; у США в рамках Національної ради створено профілактичні служби, що поєднують понад 100 громадських і державних організацій. Слід погодитись із пропозицією про створення в Україні спеціального державного органу, основними завданнями якого повинні бути : визначення основних напрямків державної політики у сфері запобігання злочинності; проведення загальнонаціональних досліджень щодо рівня латентної злочинності; аналіз проявів міжнародної та транснаціональної злочинності; координація діяльності державних структур і правоохоронних органів з питань реалізації заходів запобігання злочинності; узагальнення практики протидії злочинності; організація міжнародного співробітництва щодо запобігання злочинності тощо. З огляду на прорахунки минулих років цей орган доцільно наділити відповідним організаційно-владним статусом і правом видавати обов'язкові для виконання рішення, розпоряджатися матеріально-технічними та фінансовими ресурсами з метою забезпечення єдності кримінологічної політики у масштабах держави. Проте за відсутності подібних державних структур запобіганню злочинності в Україні певною мірою має сприяти вивчення превентивної діяльності правоохоронних структур інших країн світу та запозичення їх позитивного досвіду. Можна з упевненістю сказати, що це є нагальною потребою для України, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу.

Теми рефератів

1. Зарубіжний досвід боротьби зі злочинністю у сфері економіки. Взаємодія правоохоронних органів України, Росії та інших держав СНД у боротьбі з корупцією та пов'язаною з нею злочинністю.

Контрольні питання

1. Європейські держави у боротьбі з корупцією та тіньовою економікою.

2. Дослідження стану попередження стану боротьби з корупцією у світі міжнародною організацією Transparency International.

Питання для самостійного опрацювання

1. Шляхи вдосконалення співробітництва з державами учасницями ОБСЄ у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією.

Література : [5, с. 11; 14, с. 66; 15, с. 46 – 57].

3 ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Суспільна небезпека організованої злочинності.

2. Ознаки організованої злочинності та її відмінність від інших видів злочинності.

3. Структура організованої злочинності : насильницькі злочини, злочини у сфері економічної діяльності, податкові злочини, злочини проти правосуддя, злочини проти суспільної безпеки, злочини проти здоров'я, злочини проти громадської безпеки та суспільної моралі, митні злочини.

4. Витоки отримання злочинними організаціями прибутків : незаконний обіг наркотичних засобів, торгівля зброєю, торгівля людьми тощо.
5. Види організованої злочинності за ступенем організації злочинних груп : стійка група; злочинна група; злочинне угруповання (співтовариство) (ст. 28 Кримінального кодексу України).
6. Основні характеристики вітчизняної організованої злочинності : проникнення у економічну сферу суспільства та заняття легальним бізнесом (злиття організованої злочинності з легальними структурами держави).
7. Загроза духовному розвитку нації – негативний наслідок організованої злочинності. Деградація суспільства.
8. Організовані злочинні групи (корумповані відносини з інститутами держави та суспільства).
9. Причини й умови організованої злочинності.
10. Кримінологічна характеристика осіб, які скоюють організовані та групові злочини.
11. Проблема боротьби з організованою злочинністю корупцією та тіньовою економікою на міжнародному, регіональному та національному рівнях.
12. Сприяння ескалації військових конфліктів і глибокої економічної, політичної кризи держави розвитку організованої злочинності.
13. Соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні показники особистості.
14. Загальний огляд міжнародних злочинних угруповань у сфері економіки : Північна та Південна Америка – «Ла Коза Ностра» (США), колумбійські картелі; Європа – «Сицилійська мафія» (Італія), «Корсиканський союз»; Азія – «Тріади» (Китай) та «Якудза» (Японія).
15. Поняття тіньової економіки та методи її аналізу.
16. Законодавче та наукове визначення корупції.
17. Склад корупційних діянь (об'єкт корупції, суб'єкт корупції, об'єктивна та суб'єктивна сторона).

18. Предмет і метод правового регулювання кримінально-правових відносин у сфері економіки.
19. Зв'язок дисципліни з іншими галузями права : кримінальним правом, адміністративним правом, кримінальним процесом, кримінологією, філософією, психологією й ін
20. Законність і гуманізм.
21. Принцип особистої відповідальності.
22. Невідворотність та індивідуалізації відповідальності.
23. Імплементация міжнародно-правових норм у боротьбі з корупцією та тіньовою економікою.
24. Співвідношення норм міжнародного та національного права.
25. Принцип економії кримінальної репресії.
26. Корупція, тіньова економіка, як соціально-правове явище.
27. Правовий механізм боротьби з корупцією та тіньовою економікою.
28. Об'єкти економічної злочинності.
29. Ознаки економічної злочинності.
30. Структура економічної злочинності.
31. Розмежування між організованою й економічною злочинністю : за основою; за метою діяльності; за соціальним складом учасників.
32. Тіньова економіка як джерело живлення організованої злочинності
33. Загальний дефіцит товарів та послуг – фундамент для корупції.
34. Значення дослідження особи, що вчиняє злочини у сфері економіки для розробки механізму боротьби з корупцією та тіньовою економікою.
35. Фактори, що впливають на рівень злочинності у економічній сфері: політичні, економічні, соціальні, правові.
36. Умови, які сприяють економічній злочинності.
37. Підстави та межі вивчення особи злочинця.
38. Ознаки організованої корупційної злочинності.

39. Виокремлення корупційної злочинності в Україні на основі її національної особливості (злочинність кризового типу).
40. Суб'єкти протидії організованої корупційної злочинності.
41. Об'єкти запобіжного впливу на організовану корупційну злочинність.
42. Сприяння корупційної злочинності поглибленню економічної та політичної кризи.
43. Поняття терміну «корупційний злочин».
44. Витоки та розповсюдження рейдерства в Україні як форми організованої корупційної злочинності.
45. Чинники поширення організованої корупційної злочинності.
46. Олігархізація політичної влади як одна зі специфічних форм організованої корупційної злочинності.
47. Співвідношення корупції та організованої злочинності через міжнародні правові документи.
48. Поняття та види корупції у міжнародному й українському кримінальному праві.
49. Види корупції закріплені у міжнародно-правових нормах і принципах.
50. Причини й умови корупції.
51. Рівень, структура та динаміка отримання незаконної винагороди у сфері надання публічних послуг.
52. Запобігання корупційним злочинам.
53. Організаційно-правові заходи боротьби з корупцією та тіньовою економікою.
54. Виховні заходи.
55. Технічні заходи.
56. Корупційні правопорушення закріплені у Кримінальному кодексі України (ст. 364 – 370 КК України).

57. Політичні фактори корупції. Соціально-економічні, правові, морально-етичні фактори корупції.

58. Антикорупційна політика України. Ефективність державної антикорупційної політики. Політичні заходи боротьби з корупцією.

59. Організація та діяльність Ради з питань забезпечення реалізації в Україні Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції.

60. Європейські держави у боротьбі з корупцією та тіньовою економікою.

61. Шляхи вдосконалення співробітництва з державами учасницями ОБСЄ у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією.

4 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	

60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Максимальна сума балів, які може набрати студент, становить 100 балів, із яких :

10 балів – відвідування та робота на лекціях;

20 балів – за індивідуальну роботу;

30 балів (ділиться на кількість практичних (семінарських) занять) – опитування (виступ та активна участь на кожному практичному занятті);

10 балів – за контрольну роботу (за семестр проводиться 2 контрольні роботи);

20 балів – підсумковий модульний контроль;

Індивідуальна робота студентів передбачає : участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи), студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентацію; анотацію прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури. Вибір виду індивідуальної роботи студент здійснює за власними інтересами, попередньо узгодивши з викладачем. Індивідуальна робота оцінюється від 0 до 20 балів.

Контрольну роботу студенти виконують у вигляді тестів, колоквіуму або письмових відповідей на 3 – 4 запитання за темами, які були вже розглянуті на практичних заняттях.

Реферати готуються за темами, що зазначені в модулі. Тему та план реферату студент узгоджує з викладачем, який проводить заняття. Оптимальний обсяг реферату – 15 – 20 сторінок.

Підсумковий модульний контроль (ПМК) – проводиться на останньому практичному (семінарському) занятті у письмовому (усному) вигляді, зміст якого охоплює весь курс навчальної дисципліни.

У разі невиконання студентом якихось завдань поточного модульного контролю з об'єктивних причин він має право з дозволу викладача відпрацювати ці завдання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – ст. 490.

2. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні : Закон України від 26 січня 1993 року № 2939-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – ст. 110.

3. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 17 квітня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – ст. 23.

4. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 жовтня 2006 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 50. – ст.498.
5. Законодавство України про боротьбу з корупцією // Серія «Правовий лік без». - Харків, 2006.
6. Про Національну програму боротьби з корупцією : Указ Президента України від 10 квітня 1997 року № 319/97.
7. Про Комплексну цільову програму боротьби з корупцією на 2001-2005 роки : Указ Президента України.
8. Про Концепцію подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності": Указ Президента України від 11 вересня 2006 року. – № 742/2006.
9. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія /О. Ю. Бусол. – К. : Ін Юре. – 2014. – 564 с.
10. Максимов С. В. Коррупция и новая антикоррупционная политика России. М. : ЗАО. – 2014. – 124 с.
11. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні : сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. – К. : Фонд Юр науки. – 2004. – 300 с.
12. Малкова Т. Еще раз о коррупции // Правда Украины. – 26 января 2006. – С. 10 – 11.
13. Мельник М. І., Редька А. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / За ред. М. І. Мельника. – К.: Атака. – 2004. – 320 с.
14. Науково-практичний коментар Закону України “Про боротьбу з корупцією /За ред М. І. Мельника. – К.: Атака. – 2004.- 320с.
15. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. Монографія. – К., 1998

16. Мельник М. І., Редька А. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / За ред. М. І. Мельника.- К. : Атака. – 2004. – 320с.
17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 15 листопада 2000 року.
18. Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» // Указ Президента України від 11 вересня 2006 року. – № 742/2006.
19. Конвенція про корупцію у контексті кримінального права 27 січня 1999 року.
20. Конвенція про корупцію у контексті цивільного права 4 листопада 1999 року.
21. Юзікова Н. С. Програма курсу «Проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією і шляхи запобігання їм» Дніпропетровськ, Вид-во Оксамит текс, 2004. – 24с.
22. Юзікова Н. С. Кримінально-правові проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та тіньовою економікою (Навчально-методичний комплекс). - Дніпропетровськ, Вид-во Оксамит текс, 2007.– 150с.
23. Лісова О. В., Юзікова Н. С. Методичні рекомендації до виконання рефератів, курсових, дипломних та магістерських робіт. Дніпропетровськ, Вид-во Оксамит текс, 2006.- 46с.

15. Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України	www.zakon.rada.gov.ua
2. Законопроекти України (сайт ВРУ)	www.zakon.gov.ua
3. Сайт нормативно-правових документів Кабінету Міністрів України	www.kmu.gov.ua
4. Офіційний сайт Верховного Суду України	www.scourt.gov.ua

5. Офіційний сайт представництва Президента України	www.prezident.gov.ua
6. Офіційний сайт Міністерства Юстиції України	www.gdo.kiev.ua
7. Офіційний сайт Національного банку України	www.bank.gov.ua
8. Офіційний сайт Вищої ради юстиції України	www.vru.gov.ua
9. Офіційний сайт Третейської палати України	www.arbitrationchamber.org.ua
10. Газета "Урядовий кур'єр"	www.ukcc.com.ua
11. Газета "Юридична практика"	www.practix.com
12. Академія правових наук України	www.aprnu.kharkiv.org
13. Юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка	www.lawschool.lviv.ua
14. Юридичний факультет Академії управління та інформаційних технологій	www.ariu.berdyansk.net
15. Юридичний факультет Київського національного економічного університету	www.uf-kneu.kiev.ua
16. Юридичний сайт Київського національного університету внутрішніх справ	www.naiou.kiev.ua
17. Освітній портал Харківського національного університету ім. В.Н. Карабіна	www.osvita.org.ua
18. Бібліотека національного університету державної податкової служби України	www.library.ufeі.ukrsat.com
20. Вісник податкової служби України	www.visnuk.com.ua
21. Вісник державної служби України	www.guds.gov.ua
22. Обговорення правових питань "LIGA ONLINE"	www.liga.kiev.ua
23. Юридичний сайт " ЮРИСТ "	www.urist.com.ua
24. Віртуальна Школа Права	www.lawschool.lviv.ua

25. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
26. Національна Парламентська бібліотека України	www.nplu.kiev.ua

Методичні вказівки щодо семінарських занять і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Правові проблеми боротьби з організованою злочинністю, корупцією та заходи щодо її попередження» для студентів денної та заочної форм навчання зі спеціальності 081 – «Право» освітнього ступеня «Магістр»

Укладач д. ю. н., доц., проф. І. І. Митрофанов

Відповідальний за випуск зав. кафедри галузевих юридичних наук
В. Л. Скрипник

Підп. до др. _____ Формат 60x84 1/16. Папір тип. Друк ризографія.
Ум. друк. арк. _____ Наклад _____ прим. Зам. № _____. Безкоштовно.

Видавничий відділ
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600